

SCHARMINKELTJE

☒ Een verhaal uit 1805 door J. LENS

NEEEN, JAN FLAMAN VOELDE ER TOTAAL
niets voor.

Als het nu nog voor je eigen land was! En als je dan een sterke, stevige jongen was bovendien. Dan leek het hem nog niet zoo héél erg toe, om soldaat te worden.

Hij had zijn oogen uitgekeken, dezen zomer. Groote troepen soldaten waren telkens weer in de stad gekomen. Ze kwamen uit Duitschland, en hadden daar voor Napoleon gevochten. En nu kwamen ze hier eens uitrusten.

Groote, zware kerels waren er bij, met ruwe baarden. Als ze pas aangekomen waren, zagen ze er maar armoedig uit. Vroeger — had de vader uit het weeshuis aan de jongens verteld — vroeger scholden de jongens ze wel eens uit. Ze noemden ze sans-culotten, omdat de kerels geen broek meer aan het lijf hadden. Maar dat was ze slecht bekomen. Menige held-met-den-mond had een flinke aframmeling opgelopen, en daar hadden ze niet van terug. Hoogstens zongen ze, zacht voor zich uit, op de maat van het tromgeroffel:

Ra-ta-plan,
Daar ko-men ze an,
Ze hebben geen kousen en schoenen meer an!

Die Franschen verstonden het tòch niet, dachten ze. Maar zoo nu en dan kwam er ineens een snauw van

„Groote, zware kerels waren er bij,
met ruwe baarden” ☒

een officier, en dan stormden ze naar alle richtingen uiteen.

Nu ging dat ook al kalmer. De soldaten werden ingekwartierd — in het weeshuis hadden ze er ook meermalen enkele gehad — en dan waren de jongens al gauw goeie maatjes met ze. Maar de meisjes, die op de andere afdeeling waren, bleven bang.

Als ze een paar weekjes in de stad waren, goed bekomen van de vermoeidheid, goed gevoed, extra gewasschen en geschoren, en heelemaal nieuw in de kleeren gestoken, dan verschilden ze haast niets meer van de eigen Leidsche schutterij, die in datzelfde jaar 1805 weer was beginnen te oefenen.

Dat leek allemaal héél mooi, en tòch had Jan Flaman géén zin om soldaat te worden, heelemaal geen zin. D'r wàren wel jongens in het weeshuis, die wèl wilden. Die hielden van zwerven. Die konden zich in „het huis” maar moeilijk schikken. Ze vonden het huis een hok, den vader een naren vent, de suppoosten beulen; ze kregen niet genoeg naar hun zin te eten, en moesten te hard naar hun zin werken. Want zóó gek kon het niet loopen, of, als je schooljongen-áf was, dan moest je wèrkjongen worden. En je hoefde niet te probeeren van je baas weg te loopen. Dan maakte je kennis met den spanriem van den portier, die schoenmaker was van zijn vak.

Nu, Jan Flaman vond het nog niet zoo naar in het weeshuis. Al een jaar of zes geleden waren zijn ouders overleden; eerst zijn vader — hij had een borstziekte opgedaan in de weverij, had de stadsdokter gezegd. En nu hoefde Jan nooit naar de weverij, maar had hij altijd wat licht werk gehad bij Van der Nat, die warmoezenier was, en groote stukken land beteelde langs de Zijl. Daar moest hij 's morgens vroeg al wezen; dan gingen ze met een schuitje naar het land, groente halen. Dezen zomer was het best weer geweest: je had niet beter kunnen wenschen. En 's middags was hij vroeg klaar. Alle menschen aten in het middaguur, en de winkeldrukte viel dus in den morgen. En zoo had hij alles van die Fransche soldaten zoo goed gezien.

Hij kon er smakelijk van vertellen, als hij 's Zondags met Betteko, zijn zusje, naar tante ging. Maar Betteko wilde er niets van hooren. Die was een paar jaar jonger dan Jan, en die schrikte haast als ze zoo'n Franschen soldaat zag.

Ze had al gehuild, toen ze hoorde, dat al de jongens van zestien jaar en daarboven waren opgeschreven, om ook bij de Franschen te gaan dienen.

„Maar ik dòe het niet,” had Jan parmantig gezegd. „Ik ga niet vechten voor dien Franschen vent!”

Hij wòu niet en hij zòu niet. ☒

Maar heel erg gerust was hij er niet op.

Hij wàs toch maar opgeschreven. En al de jongens zeiden: als je opgeschreven was, dan mòest je wel gaan, of je wilde of niet. En 's avonds, op de slaapzalen, deden ze mekaar vreeselijke verhalen. De een wist dit, de ander wat anders. Veel goeds was het niet. Alleen die sterke onverschillige knapen, die

maakten een drukte, of ze al generaal waren, en alsof ze precies wisten, wat er op de heele wereld te koop was. 's Avonds, als het stil werd eindelijk, nadat de huisvader zelf er aan te pas was gekomen, dan lag hij stilletjes in zijn bed, en dan wilde hij bidden: of dit vreeselijke, mee te moeten in het leger van den keizer, niet van hem afgewend mocht worden. Want van zijn vroom moedertje had hij bidden geleerd.

Maar met de jongens durfde hij daarover niet praten. Hij was bang, dat ze hem zouden uitlachen. En daar kon hij niet tegen op. Dan maar in alle stilte zijn vrees en zijn zorg gedragen. En maar meeschreeuwen met de andere jongens, en maar stilletjes hopen, dat het niet zou gebeuren.

In de stad werd er druk over gepraat, over die nieuwe opschrijving. Want daar waren er heel wat meer dan de weesjongens. Het scheen wel of die Fransche keizer aan menschenhonger leed. En overal was er een stil verzet. Openlijk verzetten durfde men zich niet. Maar de klacht was in de huizen van al die ingeschreven waren: mannen tot vijftig jaar toe.

Jan was een boodschap wezen doen voor den portier. Onderweg kwam hij Bert van Dam tegen, één van de grootste jongens.

„Zoo, scharminkeltje,” begroette die hem. „Waar ga jij naar toe?”

„Tabak halen voor den portier!”

„Dan heeft die nog geld genoeg. De jongens hebben geen centen; geen blaadje tabak is d'r meer te krijgen.”

De portier wist in de Bakkersteeg nog een winkeltje, waar ze niet zoo duur was. 't Was wél geen echte, maar hij kon toch rooken.

„Nou, als ik soldaat ben, dan zal je eens zien: dan rook ik den heelen dag! En sijn hoor!”

Bert had er zich al bij voorbaat een pijp op aangeschaft.

Hij keek den bleeken Jan eens aan met zijn saamgetrokken schouders, zijn smalle borst, de donkere oogen, waar het in schitterde. En ineens kwam er medelijden bij hem op.

„Jou hebben ze niks an. Ze konden je beter thuis laten. Je moet niet meegaan. Al die zwakke jongens zakken toch, zoodra ze een geweer en een ransel moeten dragen, maar als een zoutzak in mekaar. Net een volle varkensblaas, waar je een prikje in geeft!”

Een klein beetje voelde Jan zich vereerd door het vertrouwen van Bart van Dam. „Zou je denken, dat ik niet hoef?” vraagde hij nog eens angstig.

„Vast niet, scharminkeltje,” zei Bart. En nu was er in zijn stem iets van goedhartig medelijden, waardoor het Jan nauwelijks opviel, dat Bart zijn scheldnaampje gebruikte. Met een verruimd hart liepen ze de brug over.

„Kijk, jô, een schuit!” zei Jan.

Vlak bij de brug aan den Ouden Rijn lag een veerschuit. Nieuwsgierig gingen ze kijken. Die veerschuiten lagen altijd aan den Nieuwen Rijn. Doch er was geen levend wezen te ontdekken. Alle luiken waren zorgvuldig dichtgesloten.

De klopper viel op de zware deur.

De deur ging open, en de portier nam zijn zakje z.g. tabak in ontvangst.

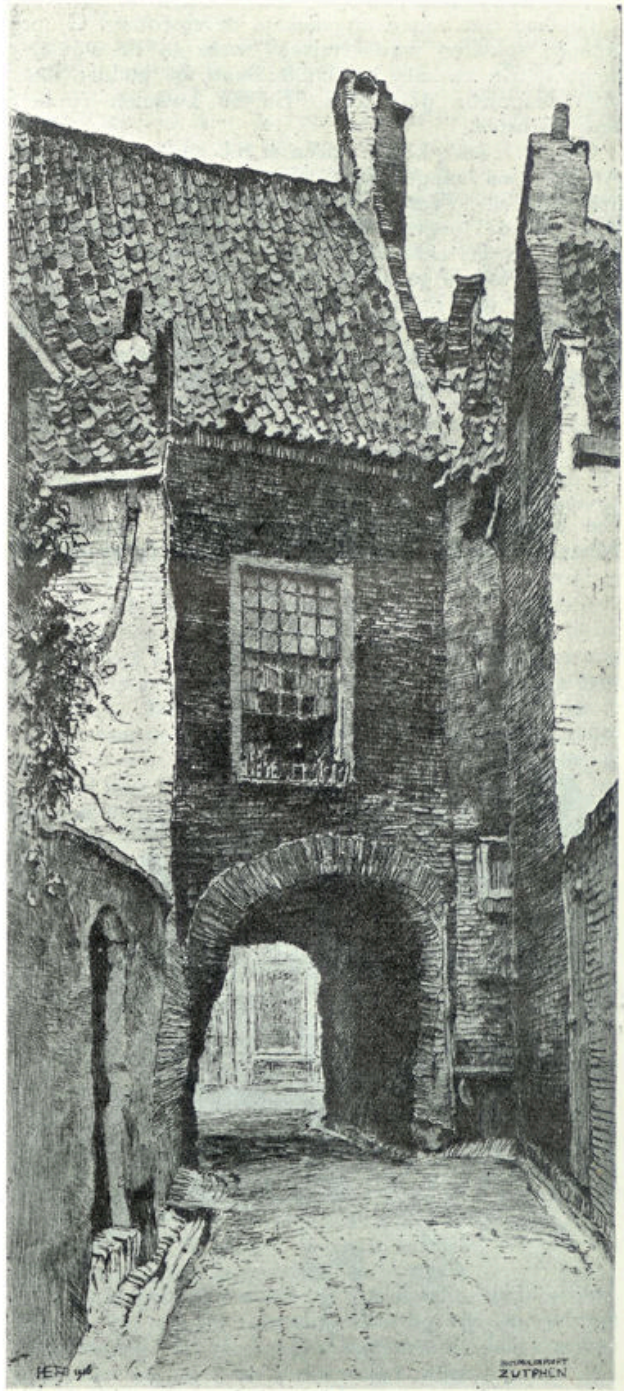
De jongens gingen naar de eetkamer, waar ze de anderen al om de tafels vonden, druk pratende en opgewonden klagende. En de vader had niet veel te zeggen — die keek somber voor zich uit. Hij moest niets van de Franschen hebben. En de zorgen voor zijn groote gezin werden al meerder en meerder; alle

eetwaren vlogen in prijs omhoog; 't zout was al negen stuivers een pond en de rest naar verhouding. Dit kwam omdat de Franschen alweer oorlog gingen maken.

En dan dacht hij met angstige vrees aan het lot van die jongens, die hij toch als *zijn* jongens beschouwde.

Er was een onrustige, sombere stemming in de slaapzalen. Ook Jan rolde zich om en om in zijn bed. De vader hoefde niet te komen waarschuwen: de jongens hadden het te druk met hun eigen gedachten, met hun angst en vrees.

(Wordt vervolgd)

Naar een ets van H. E. Roodenburg

Rosmolenpoort te Zutphen

SCHARMINKELTJE

(SLOT) Een verhaal uit 1805 door J. LENS

MIDDEN IN DEN NACHT VALT DE zware klopper op de ijzeren deurplaat. Nog eens en nog eens klinkt de doffe slag. Het schijnt wel, dat wie toegelaten wenschte te worden, haast heeft, want het blijft hameren.

De portier schrikt wakker. Wat is dat nou weer voor nieuws? Alle jongens waren toch binnen. En midden in den nacht hoefde er niemand te wezen. De klepperman zal toch geen onraad te melden hebben?

't Geklop houdt aan. De portier schiet snel in zijn kleeren, en, met zijn lantaarn in de hand, sloft hij naar de deur. Hij luistert even. Hij verstaat niet veel. Wel hóórt hij praten. Op het lawaai van 't voortdurend vallen van den klopper op de deurplaat is nu ook de vader gekomen.

De deur wordt ontsloten.

Verschrikt deinst de portier terug. Daar staan Fransche soldaten, met een paar officieren. Een der soldaten doet de boodschap: de jongens moeten mee. Dadelijk. Hij toont den vader het bevelschrift. En die móet gehoorzamen, 't geeft niet of hij zich verzet.

Hij begeeft zich naar de groote jongens slaapzaal, waar hij aan de verschrikte jongens, die ook al door het lawaai waren wakker geworden, mededeelt, hoe de zaken staan.

Daar staan ze, ineens klaar wakker, naast hun bedden. Spookachtig schijnt het licht der lantaarns in de holle ruimte. Bij elke deur staat een Fransch soldaat als een echte geweldenaar!

Ze durven zich niet te verzetten, kleeden zich aan...

Jan Flaman staan de tranen in de oogen, als de zware deur achter ze dichtvalt. Niemand mocht mee. Een wacht blijft achter voor de weeshuispoort.

In het nattige donker van den herfstigen nacht schuifelen ze, stil, met gedempten gang, langs de Hooglandsche Kerkgracht. Waarheen? Vlak bij, aan de brug, lag immers de veerschuit? Daarheen ging het.

Nauwelijks waren ze er in, of de schuit werd losgemaakt, de schippers grepen den vaarboom, en daar ging het heen, het onbekende in.

„Hou je maar kalm, scharminkeltje,” zei de grove Bart van Dam. „Let maar eens op mijn woorden; ze kunnen jou vast niet gebruiken!”

Huiverend zat Jan in een hoek. Om zich heen hoorde hij stille verwenschingen. En ook meer luidruchtig gedoe van de jongens, die wel graag wilden. En al dadelijk hoorde hij plannen tot ontvluchting. Ze hadden vaker van ontvluchte soldaten gehoord. Eén wist te vertellen, dat op de boerderij van zijn oom in Oude-Wetering er al jaren één verborgen werd gehouden. En als er Franschen kwamen, was hij nooit te vinden.

Als ze maar kans kregen! Dan sprongen ze overboord en zwommen naar den kant, en renden het weiland in. En 't moest er één zijn, knapper dan een Franschman, die ze kreeg!

Als 't al te luidruchtig werd, ging de deur van de roef open en zagen ze weer die gevreesde soldaten!

Het was midden in den helderen Octobermorgen, dat ze werden uitgeladen. Ze moesten één van de Fransche

kazernes betrekken. Waar ze waren, wisten ze niet...

Dagen van verveling braken aan.

Ze werden klaarblijkelijk nog niet zoo makkelijk soldaat!

Na een paar dagen moesten ze bij den dokter komen. Die zocht er de flinke kerels uit. Een stuk of zes mochten achterblijven. Die waren afgekeurd. De anderen werden gekleed en of ze wilden of niet, ze moesten ingelijfd worden in het leger van den verdrukker.

Bart van Dam was tevreden. Toen hij wegging greep hij Jan Flaman bij den arm.

„Heb ik het je niet gezegd, scharminkeltje? Jou lusten ze niet, en ik heb m'n zin. Zeg den vader van me gedag en wensch den portier het beste met zijn spanriem! En neem dit mee voor mijn zusje. Daar mag ze wat voor koopen!” En onder uit zijn zak grabbelde hij wat duiten bijeen. „Ik heb ze nou toch niet meer noodig; ik krijg mijn soldij.”

Dat was het laatste, wat Jan van hem hoorde, behalve dan een nog eens herhaald: „Nou, dag scharminkeltje! Hou je maar goed.”

Doodmoe waren ze, toen ze, na bijna een dag loopen, in den laten avond weer voor de poort van het weeshuis stonden met hun zessen, de zwaksten. Ze hadden

nauwelijks de kracht gehad, om nog luidruchtig te wezen, zooals toch hun plan was geweest. Ze zouden het uitschreeuwen, dat ze terug waren!

Ze konden het echter wel uitschreeuwen van de pijn aan hun voeten en van overgroote vermoeidheid. Ze gingen dus stil langs den weg, en de enkele Leidenaar, die nog met een lantaarn in de hand, zich langs de donkere straten vol kuilen en plassen — 't had de laatste dagen met zulke echte Octoberbuien geregend — voortbewoog, kreeg slechts een zwak: goeden avond.

Hij verbaasde zich over het samen zijn van zes zulke opgeschoten jongens, richtte zijn lantaarn even op ze, maar zette verder rustig zijn weg voort.

Dáár had de schuit gelegen, dacht Jan, toen ze langs de brug kwamen. Nou waren ze er dadelijk.

En wéér daalde, met ongeduldig geklop, de klopper neer op de deurplaat. Spoediger dan toen ze in den nacht weggehaald werden, was de portier er bij.

Nog grooter was zijn verbazing.

„Julie daar? Hoe komt dat? Wat kom je doen?”

„Slapen,” zei Jan Flaman, „en zoo gauw mogelijk.” Zonder gejuich slopen ze naar binnen. Ze wáren wel dankbaar, maar o, wat waren ze moe.

Even toch moesten ze het aan den vader vertellen, en die bracht ze weer gauw naar de slaapzaal, waar het nu hol en leeg was.

Dáár had Bart van Dam gelegen; dáár Daan van der Lelie; dáár Piet Schenk, wezen ze mekaar.

En dan maar weer gauw in bed!

Stil dankte Jan Flaman, dat hij terug had mogen komen. Maar hij moest ook aan de anderen denken, en daarom vroeg hij den Heer, om die te bewaren.

Ze hoorden den volgenden dag, hoe heel Leiden op stelten had gestaan na hun heimelijke ontvoering. De vader las ze voor, wat hij in zijn dagboek geschreven had: Geen mensch van de inwoners had van de wegvoering iets geweten, maar toen het 's morgens ruchtbaar werd, was er een bedroefd alarm onder de weesmeisjes en onder de burgers. De een schreide om zijn broer, de ander om zijn neef, bazen en vrouwen om hun knechts en jongens, ouders — er waren ook halfweezen in het huis — om hun kinderen, kortom, alle weldenkende menschen waren ontsteld, omdat die arme weezen nu door die kostelijke vrijheid, daar zoo van geroepen was, gestolen waren bij nacht.”

Ja, de jongens wisten het: de vader wou niet veel van de Franschen weten! ☒

Jans zusje was blij toen ze hem weer zag, en 't zusje van Bart vond het al lang goed, toen ze de duiten kreeg. Ze moest voorzichtig zijn, dat de zaalmoeder die niet zag, want dan zou ze ze moeten afgeven!

Jan heeft het beleefd, dat in 1813 de Franschen wegtrokken. Hij maakte eerst de droeve Drie Schoft Oranje boven mee, maar daarna de bevrijding.

Hij bleef 't scharminkeltje, 't magere, zwakke kereltje. Hij móest voorzichtig zijn, oppassen voor zijn zwakke gezondheid. En als hij ziek was, zei de dokter altijd wel, dat hij „borstig” was, maar hij hield het uit.

En toen de portier wegging en hij al veel ouder geworden was, bleef hij als diens opvolger in het oude weeshuis, met zijn groote, holle zalen, maar dat hij liefhad, sedert hij er dien nacht uit was weggehaald.

Slechts een enkele van de weggevoerde jongens zagen ze terug. Op verre slagvelden waren ze in dienst van den vreemden overheerscher gebleven.

Ook Bart van Dam, die weinige van zijn verwachtingen vervuld heeft gezien, daar hij een van de eersten uit het clubje was, die viel.

Jan dacht nog vaak aan de hartelijkheid, die er uit zijn laatsten groet had gesproken: „Nou, dag scharminkeltje! Hou je maar goed!” ☒

Naar een kunstfoto

Voorjaarstudie